

נייר עמדה שיתופי – תוצר לדוגמה

1212

תשפ"ז

ליחסים בתוך המשפחה עשויות להיות השלכות הרות גורל

כתוב שם תלמיד/ה
רחל לוי

כתוב שם תלמיד/ה
אורי כהן

תיאור הנושא/הסוגיה/הדילמה

ההבטחה של אלוהים לאברם כי "וְאֶעֱשֶׂךָ לְגוֹי גָדוֹל" (בראשית י"ב, פסוקים ג', ז') וההבטחה שאברם יחבוק בן משלו (בראשית ט"ו, פסוק ד') אינה מתיישבת עם עקרוּתה של שרי (בראשית ט"ז, פסוק א') ואמירתו של אברם "הֲנִי לִי לֹא נִתְּנָה זָרַע וְהִנֵּה בֶן-בִּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי" (בראשית ט"ו, פסוק ג').

שרי מחליטה לעשות מעשה. היא מציעה לתת לאברם את שפחתה הגר לאשה על מנת שתיבנה ממנה ואברהם יזכה לבן וכך תתממש ההבטחה שניתנה לאברם על ידי האלוהים. ואכן "וַיָּבֹא אֶל-הָגֵר וַתְּהַר " אבל כשהגר הרתה "וַתִּקַּל גְּבֻרָתָהּ בְּעֵינֶיהָ" (בראשית ט"ז פסוק ד'), הגר מתנשאת מעל שרי, ומרקם היחסים בתוך המשפחה נפגם. שרי פונה לעזרת אברם לאור התנהגות הגר ואומרת לו "חֲמָסִי עָלֶיךָ אֲנֹכִי נָתַתִּי שְׁפָחָתִי בְּחִיקְךָ וַתֵּרָא כִּי הָרְתָה וְאִתְּךָ בְּעֵינֶיהָ יִשְׁפֹּט יְהוָה בֵּינִי וּבֵינֶיךָ", שרה טוענת שאברהם גרם לה עוול ודורשת מאברם שיעמוד לצדה באופן בולט יותר. והוא מצידו אומר לשרי "הִנֵּה שְׁפָחָתְךָ בְּיָדְךָ עֹשִׂי-לָהּ הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ".

שרי מענה את הגר וזו בורחת אל המדבר. בפרק כ"א אנו עדים לקונפליקט נוסף בין שרה להגר שפחתה וישמעאל בנה, שקרה לאחר לידת יצחק, שבעקבותיו שרה דורשת לגרש את הגר וישמעאל עומד שוב באמצעו של הקונפליקט.

לפיכך נשאלת השאלה האם חטאה שרי ביחסה אל הגר וישמעאל?

שתי גישות לסוגיה זו: האחת רואה פגם בהתנהגותה הבלתי מוסרית של שרי כלפי הגר ובנה. אחרת טוענת ששרה לא חטאה. גישה זו נותנת לגיטימציה והבנה להתנהגות זו של שרי כלפי הגר ובנה.

פרשנים רבים דנו בסוגיה זו כדוגמת יהושע מנחם רוזנברג, שמתייחס לבראשית כ"א.

יהושע מנחם רוזנברג אינו פוטר את שרי מביקורת ומציין שהעינוי שהפעילה כלפי הגר קשה מבחינה מוסרית, למרות שהוא מגלה הבנה למעשיה בהקשרם – כתגובה אנושית למרידה של הגר ולשמירה על מקומה ועל עתיד יצחק.

משה עימנואלי טוען כי אין לראות את שרי כחוטאת ביחסה להגר וישמעאל אלא יש להבין את מעשיה: **חוקי המזרח הקדום** מאפשרים לגבירה להחזיר את שפחתה למעמדה לכן לאור העובדה שהגר זלזלה בשרה, ניתן לראות את תגובת שרי כלגיטימית.

בעד/פרשנות א'

שרה לא חטאה ביחסה אל הגר ובנה. דעה זו מבינה ונותנת לגיטימציה להתנהגותה של שרי כלפי הגר ובנה. הביקורת מופנית כלפי הגר אשר מרדה בגבירתה שרי, ולא ראתה בה כגבירתה ובכך פגעה בכבודה. כשפחה היא אינה יכולה לנהוג כרצונה ולכן התנהגותה כלפי שרי הייתה פסולה. **אלחנן סמט אומר:**

"כך או אחרת, ודאי שהתנהגותה של הגר מגונה: לא זו בלבד שיש בה התאכזרות לאישה עקרה, אלא שיש בה גם כפיות טובה כלפי גבירתה, אשר נתנה אותה לאברם לאישה, ואשר בזכותה הרתה לו".

אלחנן מטיל דופי בהתנהגותה של הגר ורואה בה התנהגות לא ראויה כלפי שרה העקרה, שהטיבה עימה בכך שנתנה לה להרות מאברם. הוא רואה בהתנהגותה של הגר **ככפיות טובה**.

שרי התעללה על עצמה, בנותנה את הגר לאברם כדי שייבנו ממנה, אך זו הרגישה כי היא יכולה להרשות לעצמה להתנכר לשרי ולהרגיש במעמד אחר ומתנשא מעל שרי. שרי חשה עלבון והייתה במצוקה לכן היא פונה לאברם כדי שיעזור לה, אך הוא לא עושה דבר ומשאיר אותה עם תחושותיה והניכור שהיא חשה בהתנהגותה של הגר כלפיה.

בנוסף ההתנשאות הזו על שרי, אינה מיוחסת רק להגר אלא גם לבנה: "ותרא שרה את-בן-הגר המצרי, אשר-ילדה לאברהם--מצחק" (כ"א פסוק ט') ופונה לאברהם בדרישה: "גרש האמה הזאת, ואת-בנה: כי לא יירש בן-האמה הזאת, עם-בני עם-יצחק". רשב"י אומר: "אלא אין צחוק האמור כאן אלא לשון ירושה, שמשעה שנולד יצחק היו הכל שמחין, אמר להם ישמעאל שוטים אני בכור ואני נוטל פי שנים, שמתשובה שאמרה שרה אמנו לאברהם אתה למד וכו'".

על פי **רשב"י** ישמעאל צחק בשרי והתגרה בה במקום מאד רגיש אצלה בנה יצחק. בשל כך הרוויח ביושר משרה את הכינוי המזלזל "בן האמה". ישמעאל מתנשא ומטיח בפניה את **חוק הבן הבכור היורש** "פי שנים, בכלל אשר-ימצא, לו" (דברים כ"א, ז).

לכן כאשר שרי מגרשת את הגר ובנה ניתן להבינה ולא ניתן להאשים אותה בהתנהגות זו.

נגד/פרשנות ב'

גישה הרואה פגם בהתנהגותה של שרי כלפי הגר ובנה- לדעה זו יש הרואים בהתנהגותה של שרי כלפי הגר ובנה, התנהגות בלתי מוסרית ולא ראויה. שרה מענה את הגר עד שזו בורחת מפניה אל המדבר, מקום שעלול לקרות להם הנורא מכל.

רד"ק אומר:

"ולא נהגה שרי בזה [בעיניו] לא למידת מוסר ולא למידת חסידות. לא מוסר – כי אף על פי שאברם מחל (ויתר) לה על כבודו ואמר לה "עשי הטוב בעיניך", היה ראוי לה למשוך את ידה (להימנע) לכבודו ולא לענותה. ... כי אין ראוי לאדם לעשות כל יכולתו במה שתחת ידו (למי שכפוף לו). מה שעשתה שרי לא היה טוב בעיני האל כמו שאמר [בהמשך] המלאך אל הגר: "כי שמע ה' אל עויניך והשיב לה, להגר, ברכה תחת עינוייה". על פי רד"ק שרי לא נוהגת ב**מוסריות** ובהגינות כלפי הגר וגם כלפי אברם. שרה הייתה צריכה להניח להגר לנפשה ולא לענות אותה, גם כאשר אברם אמר לה לעשות בה כרצונה. הרד"ק מותח ביקורת על מידותיה של שרה שמעשיה אינם טובים בעיני ה'. המילה "ותענה" מדגישה את הביקורת על התנהגותה של שרי כלפי הגר ובנה.

כמו כן בהתגלות של מלאך ה' אל הגר ובפניה אליה הוא אומר "כי שמע ה' אל עוניך" (ט"ז, יא), יש בזה להבין כי הגר היא קורבן להתנהגותה הלא ראויה של שרי.

עמדה זו מקבלת חיזוק מדברי **חיים חיון**, שעושה הקבלה בין הסיפור של הגר המעונה, שבורחת אל המדבר ונושעת על ידי האלוהים, לסיפורם של בני ישראל העבדים המעונים במצרים, היוצאים אל המדבר ונושעים על ידי האל: "...אולם כאן, אבוי לאותה בוושה, התהפכו היוצרות. אנחנו הרעים, ואלוהים איננו לצדנו". כמו כן חיים חיון מתייחס לציוויים המקראיים המצווים את בני ישראל על יחס ההומאני כלפי הגר, כדוגמת "ואהבתם את הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים" (דברים י', י"ט).

חיים חיון טוען, שהגר במעמד של גרה בביתם של אברם ושרי, לא קיבלה **יחס אנושי והומאני** משרי בפרק ט"ז. בעיניו הגר הוא רואה דופי בהתנהגות שרי כלפיה ורואה במעשיה חטא.

הפשרה המוסכמת

יש הטוענים כי חטאה שרי בהתנהגותה כלפי הגר, היא נהגה בה בדרכ לא מוסרית וראויה. עינויה וברירתה של הגר למדבר העמיד בסכנת חיים את קיומה וקיום בנה.

בניגוד לעמדה זו יש הטוענים כי לא חטאה שרי בהתנהגותה אל הגר ובנה וכי בהתנהגותם של השניים כלפיה אפשר להבין את התנהגות שרי כלפיהם.

לאור מה שהוצג ניתן להסיק, כי יש לקבל בהבנה את התנהגותה של שרי כלפי הגר ובנה.

בפרק ט"ז שרי עמדה בסיטואציות קשות ונותרה לבדה בהתמודדות עימן. תחילה עקרתה העומדת בניגוד להבטחות שניתנו לאברהם שאין היא יכולה לעמוד בציפיות ממנה. ההחלטה לרצות את אברהם ולתת לו את הגר שיבנו ממנה, התגלתה כקשה ממש עברה. על אף מצבה הנפשי הקשה, היא מוותרת על הזכות להיות אם שממנו יבנה עם גדול, ולהעניק את הזכות הזו להגר שפחתה. שרי פועלת ברגישות, **בהוגנות** ובאנושיות **ובהתאם לחוק** הנהוג במזרח הקדום, חוק נז'י האומר כי ניתן להביא בן לבעלה משפחתה.

שרה לא ציפתה כי זו תתנשא עליה ותתפוס את מקומה לצד אברהם אבי האומה. הגדיל לעשות ישמעאל שהמשיך בהתנשאותו על שרי, מקניט מתגרה וכפוי טובה, בעת לידת בנה יצחק, ויחס את הבכורה לעצמו ולא לבנה של הגבירה.

הגר וישמעאל נהגו בשרי בחוסר רגישות ואמפטיה למצבה המורכב של שרי. לכן לא ניתן לשפוט את שרי שבנוסף לעקרותה, עוברת יסורים קשים מעצם נתינת שפחתה לבעלה כדי שיבנה ממנה, מכך שאברהם אינו מצדד בה ונשאר אדיש להתנהגותה של הגר כלפיה. שרי נשארת לבד לנהל את הסיטואציה שנוצרה, ולכן התנהגותה אל הגר היא להשיב במעט את כבודה האבוד ולהשיב את מעמדה כגבירה. גם בפרק כ"א שרה שוב נתקלת בהתנהגות לא ראויה מצד ישמעאל וכאם שדואגת לבנה היא מבקשת לגרש את ישמעאל ואימו. כמו כן בעיני שרי את הגר היא פועלת על פי חוקי המזרח הקדום- חוק חמורבי: "כי ייקח איש אישה (שלא ילדה לו ילדים), והיא תיתן את שפחתה לבעלה, ותלד לו בנים, ואחר כך תשווה עצמה לגבירתה (כלומר: תתנשא על גבירתה), גבירתה לא תמכור אותה, מפני שילדה בנים, אבל לעבדות תשיב אותה, ותמנה אותה בין השפחות". לפי חוק זה, שפחה המתנשאת מעל גבירתה, כעונש לא נמכרת לעבדות והגבירה יכולה להשיבה למקומה ומעמדה כשפחה ולהשיב לה כגמולה- על פי תפיסת הגמול.

לכן לדעתנו אין לגנות את שרי על התנהגותה כלפי הגר ובנה, ניתן להבינה לאור התנהגותם של השניים ולאור חוקי המזרח הקדום שנותן לגיטימציה ומחזק את התנהגות זו כלפי שפחה המתנשאת מעל גבירתה.

מושגים

מושגים שיתופיים:

הבטחה אלוהית
חוק הבן הבכור היורש

מושגים אישיים:

אנושיות/הומאניות
במוסריות
ערך הצדק/על פי חוק

מקורות

<p>יהושע מנחם רוזנברג, תשס"א, על גירוש הגר ובנה מבית אברהם, בראשית כ"א, אתר דעת, חלק א'</p> <p>רוזנברג הוא חוקר מקראי. במאמרו הוא מתייחס ליחסה של שרה להגר ומבקר את יחסה אליה. משה מתייחס ליחסה של הגר לשרה על רקע חוקי המזרח הקדום.</p>
<p>משה עימנואלי, תשל"ה, אברהם מול שרה והגר, בראשית יא, כז- כט; טז; כא, ט-כא, דעת, אמצע המאמר</p> <p>עימנואלי הוא חוקר מקראי. במאמרו הוא מתייחס ליחסה של הגר לשרה על רקע חוקי המזרח הקדום ומצדד בה.</p>
<p>רד"ק, ספריא, בראשית ט"ז פסוק ו'</p> <p>רד"ק הוא פרשן מקראי מסורתי, הפרשנות שלו שופכת אור על היחסים במשפחת אברם בעקבות ההתנשאות של הגר ועיניו שרי אותה.</p>
<p>חיים חיון, 2016, "פעם למעלה ופעם למטה", 929, פסקה לפני האחרונה במאמר</p> <p>חיון הוא חוקר מקרא, הוא מתייחס במאמרו לחוסר ההומאניות של שרה להגר שמעמדה זהה למעמד של הגרים.</p>
<p>אלחנן סמט, 2015, "ותענה שרי" - האם "חטאה אמנו בעיניו הזה"? , מכללת הרצוג-דעת, בראשית ט"ז, סעיף ב במאמר.</p> <p>סמט הוא חוקר מקראי. במאמרו הוא מתייחס למערכת היחסים בין שרה להגר, להתנשאות הגר, לעיניו הגר על ידי שרה ולהשלכות שלו</p>
<p>רשב"י בראשית רבה נג יא, בראשית כ"א פסוק ט</p> <p>רשב"י פרשן מסורתי, מתייחס לסיבה ששרה גרשה את ישמעאל ומטיל דופי בהתנהגות ישמעאל</p>